

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları Dergisi

The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/Issue 16 (Haziran/June 2024), s. 232-249.
Geliş Tarihi-Received: 25.03.2024
Kabul Tarihi-Accepted: 22.05.2024
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1458771

Anadolu Ağızlarında -(I₄)l- Çatı Ekinin Fonksiyonları

Functions of Voice Suffix -(I₄)l- in Anatolian Dialects

Cansu OKAN*

Öz

Anadolu ağzları ile ilgili, günümüze kadar yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Ülkemizde 1940'lı yıllardan itibaren ağız çalışmalarına ağırlık verilmesine rağmen henüz üzerinde çalışılmamış ağız bölgeleri mevcuttur. Sosyal, kültürel ve çeşitli teknik alandaki hızlı değişme ve gelişmeler o yörenin ağız özelliklerini etkilemekle beraber yazı diline de yaklaştırmaktadır. Bugün ağızlar üzerine yapılan çalışmalar nicelik bakımından önemli bir seviyeye ulaşmış olmasına rağmen nitelik bakımından yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Ağızların çeşitli yönleri üzerine çalışmalar yapılmış ancak araştırmacıların bazıları Anadolu ağzlarını ses, şekil ve cümle bilgisi açısından incelerken, bazıları da sadece ses bilgisi açısından incelemiştir. Çatı ekleri de bu ağız çalışmalarının şekil bilgisi bölümünde bizce çok da önem verilmeden ve fonksiyonları da dikkate alınmayarak şekle dayalı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Meseleye şekli merkeze alan bir anlayış çerçevesinde bakılması aynı fonetik değere sahip morfeplerin birbirinden farklı fonksiyonları icra ettiğinin göz ardı edilmesine yol açmıştır. Anadolu ağzlarında incelediğimiz "edilgen çatı" ve "dönüslü çatı" için kullanılan -(I₄)l- eki anlam-işlev odaklı bir yaklaşımla ele alınmış olup fonksiyonları da buna göre belirlenmiştir. Metin bağlamını esas aldığımız için edilgen çatı ve dönüslü çatı eklerinin fonksiyonları tayin edilirken cümle içindeki diğer ek ve kelimelerle ilişkisi göz önünde bulundurulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Edilgen çatı, dönüslü çatı, fonksiyon, anlam-işlev.

Abstract

Many studies on Anatolian dialects have been carried out by local and foreign researchers until today and continue to be done. Although dialect studies have been emphasized in our country since the 1940s, there is a dialect regions that has not been studied yet. Rapid changes and developments in social, cultural and various technical fields affect the dialect characteristics of that region and bring it closer to the written language. Although today's studies on dialects have reached a significant level in terms of quantity, they have not reached a sufficient level in terms of quality. Studies have been conducted on various aspects of dialects, but while some researchers examined Anatolian dialects in terms of phonetics, morphology and sentence information, others examined them only in terms of phonetics. In our opinion, voice suffixes were handled with a shape-based approach in the morphology section of these dialect studies, without giving much importance to them and without taking their functions into consideration. Looking at the issue within the framework of a form-centered approach has led to ignoring the fact that morphemes with the same phonetic value perform different functions. The -(I₄)l- suffix used for "passive voice" and "reflexive voice"

* Doktora Öğrencisi, Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Sakarya/Türkiye, e-posta: cansuokann93@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6318-5389.

that we examined in Anatolian dialects was handled with a meaning-function-oriented approach and its functions were determined accordingly. While determining the functions of passive voice and reflexive voice suffixes, their relationship with other suffixes and words in the sentence was taken into consideration in order to base the context of the text on.

Keywords: Passive voice, reflexive voice, function, meaning-function.

Giriş

Gelenekçi anlayışın ikili ek sınıflandırması (yapım eki ve çekim eki), bazı eklerin işlevlerinin ortaya konmasında sorunlar yaratmaktadır. Eklerin sadece yapım eki ya da çekim eki olarak değerlendirilmesi, eklerin işlevlerinin tam ve doğru olarak tespit edilememesine neden olmaktadır. Şekle dayalı yaklaşımın benimsenmesi ve ikili ek sınıflandırmasının getirdiği yaklaşım neticesinde ekin ya yapım eki ya da çekim eki olarak tespit edilebileceği düşünülmektedir. Bu durumda çatı ekleri, ek sınıflaması bakımından yeri tam olarak belirlenemeyen bir dil bilgisi kategorisini oluşturmaktadır. Diğer eklerde olduğu gibi çatı ekleri de dil bilgisi çalışmalarında fonksiyon odaklı olmaktan ziyade şekilci bakış açısıyla incelenmiş bu da ekin bulunduğu yere göre işlev kazanmasının belirlenememesine neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda eklerin farklı fonksiyonlarının da göz ardı edilmesine yol açmıştır. Oysaki bir eki diğer eklerden ayrı bir sınıfta değerlendirebilmek için o ekin diğer eklerden farklı bir fonksiyonu icra etmesi gerekmektedir.

Araştırmacıların çatı eklerinin tanımı ve tarifi konusunda farklı yaklaşım sergiledikleri görülmektedir:

1. Çatı eklerini, yapım ve çekim eklerinden birine dâhil edenler (Üstünova, 2012, s. 9; Yılmaz, 2013, s. 2891; Emre, 1945, s. 214-226; Ergin, 1998, s. 264-286; Boz, 2016, s. 70-76; Gülsevin, 1997, s. 138).
2. Çatı eklerinin yapım eki olduklarını ancak çekim eki olarak da sayılabileceğini ifade edenler (Korkmaz, 2019, s. 495-496).
3. Geçiş kategorisi ve ara ekler olarak değerlendirenler (Grunina, 1997, s. 197; Yücel, 2011, s. 358; Başdaş, 2006, s. 5).
4. Genişletme ekleri olarak değerlendirenler (Delice, 2000, s. 226).
5. Yapım ekleri ve çekim ekleri dışında, onlar gibi ayrı ve muadil bir ek kategorisinde değerlendirenler (Turan, 2018, s. 103-105).

Özetle çatı ekleri, araştırmacıların çoğu tarafından yapım eki kabul edilmiştir. Bazı araştırmacılar tarafından çekim eki olarak değerlendirilirken bazı araştırmacılar tarafından da hem yapım eki hem çekim eki olarak değerlendirilmiş; bazı araştırmacılar tarafından ise ne eki oldukları konusunda tam olarak karar verilememiştir. Bu görüşler dışında onlardan ayrı ve onlara muadil bir ek kategorisi oluşturduğu fikri de öne sürülmüştür. Turan'ın ek sınıflaması esas alındığından çatı ekleri, işlevlerine göre tasnif edilirken bu ek sınıflamasına göre ele alınacaktır.

Bize göre çatı ekleri yapım eki ve çekim eki olarak değerlendirilemez. Peki bu ekler neden yapım eki ve çekim eki olarak değerlendirilemez? Çünkü çatı eklerinin eklendikleri kelimelerde anlam değiştirme gibi bir işlevi/fonksiyonu olmadığı için yapım eki değildir. Cümleyi kuran ekler (zaman, şahıs) olmadığı için de çekim eki değildir. Yapım ekleri ve çekim ekleri dışında, onlardan ayrı ve onlara muadil bir ek kategorisi olan çatı eki olarak değerlendirilmelidir.

Muhtelif çalışmalarda çatı, edilgen çatı ve dönüşlü çatı ekleri ile ilgili yapılmış tanımlamalar şu şekildedir:

Korkmaz çatıyı, "Özne veya nesnenin fiilin gerçekleşmesindeki farklı durumlarını belirtmek üzere, fiil tabanına, çekimden önce fiilden fiil türeten belirli eklerin getirilmesiyle meydana gelen değişik görünüşlerdeki fiil şekli." olarak ifade etmiştir (Korkmaz, 1992, s. 35).

Gülensoy çatıyı, "Fiillerin özne ve nesnesine göre gösterdiği özelliği." olarak açıklar (Gülensoy, 2000, s. 404).

Atabay vd. çatıyı, "Türkçede eklerle belirlenen eylemin, özne ve nesneyle ilişkisi açısından görev ve anlamca tamamlanmasını sağlayan biçimi." olarak açıklarlar (Atabay vd., 1983, s. 219).

Çatı eklerini ayrı bir kategori olarak tayin eden ve bizim de esas aldığımız ek sınıflandırması Turan (2018) tarafından yapılmıştır. Turan, sınıflandırmada dikkat edilmesi gereken esasları belirttikten sonra ekleri; "yapım eki, çatı eki, olumluluk/olumsuzluk eki, fiilimsi ekleri, ek fiiller, teklik/çokluk ekleri, isim tamlamasını kuran ekler, hâl eki, soru eki ve çekim eki" olmak üzere ona ayırır. Çatı eklerini, "fiilin çatısını, isimlerle kurduğu/kuracağı tamlama ilişkisine göre geliştiren ek" olarak tanımlamaktadır (2018, s. 103).

Araştırmacıların yukarıdaki görüşlerinden de anlaşılacağı üzere çatı ekinin tanımı konusunda ortaklaştığı nokta fiilin özne ve nesneyle olan ilişkisidir. Çatı konusunu değerlendiren araştırmacıların edilgen ve dönüşlü çatı için görüşleri de şu şekildedir:

Korkmaz edilgen çatıyı, "Geçişli ve geçişsiz fiillerden -I- ve -n- ekleri ile kurulan; ancak, fiilin gösterdiği işin kimin tarafından yapıldığı belli olmayan, öznesi belirsiz fiil çatısı." şeklinde tanımlar (Korkmaz, 1992, s. 51).

Gülensoy fiilleri özne alıp almayışlarına ve öznelerinin özelliklerine göre etken fiiller, edilgen fiiller, dönüşlü fiiller, işteş fiiller ve meçhul fiiller olmak üzere beş başlıkta ele aldıktan sonra edilgen çatıyı, "Öznesi etkilenici (fiilin gösterdiği işten etkilenen) olan fiiller." şeklinde açıklar (Gülensoy, 2000, s. 404).

Atabay vd. edilgen çatı, "Türkçede etken eylemler, -I- ve -n- çatı eklerini alarak edilgen eylemleri oluştururlar. Yüklemli edilgen eylemle yapılan tümcelerde, gerçek özneler belli değildir." şeklinde açıklamada bulunurlar (Atabay vd., 1983, s. 222).

Topaloğlu ve Gürlek'e göre edilgen çatı, "Öznenin yüklemli belirttiği işin etkisi altında kaldığını gösteren çatıdır. Türkçede bu çatı, etken çatıdan -(I)I- ve -(I)n- ekleriyle oluşturulur (Topaloğlu ve Gürlek, 2016, s. 10).

Vardar, edilgen çatıyı, "Öznenin, yapılan işin etkisi altında kaldığını belirten çatı." şeklinde açıkladıktan sonra Türkçede edilgen çatının, etken çatıdan, -I-, -n- çatı ekleriyle türetildiğini belirtir (Vardar, 2002, s. 88).

Naskali'ye göre edilgen çatı, "Gerçek öznesi belli olmayan, çekimli eylemler" şeklinde tanımlanır. Edilgen eylemlerde, işin kim veya ne tarafından yapıldığı bilinmediği için bu eylemlere meçhul eylemler de denir. Edilgen eylem -I-, -n- çatı ekleri ile kurulur." şeklinde açıklar (Naskali, 1997, s. 206).

Araştırmacıların edilgen çatıya dair yapılan izahlarında öne çıkarılan hususlar öznesi belli olmayan ya da öznesi yapılan işten etkilenen fiil, olduğudur. Aynı zamanda araştırmacıların üzerinde görüş birliği ettiği noktalardan biri de edilgen çatı için kullanılan ekler hususundadır.

Dil bilgisi çalışmalarının çoğunda dönüşlü çatı için yapılan tanımlar birbirine benzerdir. Hengirmen, "Öznenin yaptığı işin etkisi yine kendine dönüyorsa bu eylemlere

dönüştü eylemler denir." açıklamasında bulunur (Hengirmen, 2006, s. 208). Korkmaz da "Dönüştü çatıda yapılan iş, yapana yani özneye döndüğü için cümlenin öznesi hem yapan hem de yapılan işten etkilenen durumundadır." şeklinde benzer açıklama yaptıktan sonra dönüştü çatının genellikle -(I)n-/- (U)n- eki ile kurulduğunu söyler (Korkmaz, 2019, s. 503) .

Topaloğlu ve Gürlek dönüştü çatı için "Öznenin yaptığı işin doğrudan kendi üzerine döndüğünü belirten çatıdır." açıklamasında bulunur. Türkçede bu çatı -(I)n- ekiyle kurulur; ancak bazı fiillerde -(I)l- ve -(I)ş- ekleri de dönüştü görünümünde çatılar yapar. -(I)l- ve -(I)n- ekleri aynı zamanda edilgen fiiller türettiği için bu eklerle kurulan fiillerin edilgen çatılar mı, dönüştü çatılar mı olduğu cümlenin öznesinden anlaşılır." açıklamasında bulunur (Topaloğlu ve Gürlek, 2016, s. 10). İncelenen diğer gramer kitaplarında da benzer ifadeler yer almaktadır (Naskali, 1997, s. 208; Vardar 2002, s. 82).

Gülensoy -n- ve -l- eklerinin hem edilgen hem de dönüştü fiiller yaptığını bunları birbirlerinden ayırabilmek için, cümlenin öznesine bakmak gerektiğini dile getirir. Buna göre özne "yapıcı" ise fiilin edilgen; özne "yapıcı-etkilenici" ise fiilin dönüştü olduğunu belirtir (Gülensoy, 2000, s. 405).

Naskali de Gülensoy'la benzer açıklama yapar. -n- ve -l- çatı eklerinin hem edilgen hem de dönüştü fiillerde kullanılmasının bu eklerin birbirine karıştırılmasına yol açtığını bu durumda yapılacak tek şeyin kullanılan çatı eklerine değil, cümlenin anlamına bakmak olduğunu vurgular ve "çocuk yıkandı." örneğini verir. Buna göre çocuk bir başkası tarafından yıkanmışsa edilgen çatı, çocuk kendi kendini yıkamışsa da dönüştü çatı olduğunu dile getirir.

Edilgen çatı ve dönüştü çatı farkını *çekil-* örneği üzerinden ele alırsak;

- a) Film burada *çekildi*. (Edilgen çatı)
- b) Ali yarışmadan *çekildi*. (Dönüştü çatı)

Yukarıdaki örneklerde -(I)l-eki morfofonetik dizilişi bakımından (çek-il-ø-di) aynıyken morfofonemik olarak farklı değere sahiptir. Söz konusu a) Film burada *çekildi* örneğinde yüklemde bildirilen işten/hareketten etkilenen varlık cümlede özne gibi kullanılmış ama burada işi/hareketi yapan özne söylenmemiştir. Yani film; çekilme işini yapan değil, bu işten/hareketten etkilenen durumundadır. b) Ali yarışmadan *çekildi* örneğinde ise yarışmadan çekilen de çekilme işinden etkilenen de Ali'dir. Kısacası ekler şekle dayalı bir anlayışla değil yapısı ve fonksiyonu dikkate alınarak ve cümle içerisindeki diğer ek ve kelimelerle olan ilişkisi göz önünde bulundurularak sınıflandırılmalıdır.

Çatı ekleri, Anadolu ağızlarıyla ilgili yapılan çalışmalarda ilgili bölümlerde ele alınmıştır. Araştırmacıların çatı eklerini tespit ederken sadece cümle içindeki yüklem özne veya nesneye göre olan ilişkisini esas aldıklarını, diğer ek ve kelimelerle olan ilişkisini dikkate almadıklarını söyleyebiliriz. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda eklerin fonksiyon odaklı bir yaklaşımdan ziyade şekilci bir bakış açısıyla ele alınıp değerlendirildiği muhakkaktır.

Çalışma, Anadolu ağızlarını esas aldığından ağızlarla ilgili kitap ve lisansüstü tez çalışmalarının metin bölümleri incelenmiştir. İncelenen kısımlar ayrıca üzerinde çalışmakta olduğumuz "Anadolu Ağızlarında Çatı Ekleri" adlı doktora tezinin bazı verilerini de içermektedir. Çalışmamızda Anadolu ağızları için Leyla Karahan (1996)'ın yapmış olduğu sınıflandırma esas alınmıştır. Karahan (2017) sınıflandırmasında Türkiye Türkçesi ağızlarını ana hatlarıyla üç (3) bölgeye ayırır: "1. Doğu Grubu Ağızları: Ağrı, Artvin merkez ile Şavşat, Ardanuç ve Yusufeli, Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane, Hakkâri, Kars, Mardin, Muş, Siirt, Tunceli, Urfa (Birecik ve Halfeti

hariç), Van ağızları) **2. Kuzeydoğu Grubu Ağızları:** Hopa, Borçka, Arhavi (Artvin), Rize ve Trabzon ağızları) **3. Batı Grubu Ağızları:** Adana, Adıyaman, Afyon, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Balıkesir, Bartın, Bilecik, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli, Eskişehir, Gaziantep, Giresun, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, İzmit, Kahramanmaraş, Kastamonu, Kayseri, Kırşehir, Konya, Kütahya, Malatya, Manisa, Muğla, Nevşehir, Niğde, ordu, Sakarya, Samsun, Sinop, Sivas, Tokat, Uşak, Yozgat, Zonguldak ağızları.”

Çalışma metin bağlamında işlev odaklı olduğu için, çatı eki örnekleri mevcut olduğu cümle içinde yapı ve yer ilişkileri göz önünde tutularak verilmiştir. Bu suretle çatı eklerinin fiile verdiği görevler, onların cümle içinde ilişkili olduğu tüm unsurlar dikkate alınarak tespit edilmiştir.

Anadolu Ağızlarından Tespit Edilen -(I₄)I- Ekinin Edilgen Çatı ile İlgili Örnekleri

1. Alışkanlık

Bir fiilin ya da hareketin sürekli yapıldığını ve alışkanlık hâline geldiğini göstermektedir.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

tabi cumâtesi günü tüfek, silah temizliği *yapılır*. (Afyonkarahisar-İscehisar-İhsaniye, 21/216; Y.M.)

goyun da davar da ausdosda *gırkılır* orda. (Antalya-Manavgat, 11/130; G.C.)

baharda *ekilir*, şubatdâ. sekizinci ayda da *sökülür*. (Kahramanmaraş, 19/76; E.M.D. ve K.E.)

ata sırf arpa *verilir*. (Uşak, I-4/4; G.G.)

oğlanın kapısının önüne gelirken gurban *kesilir*. (Malatya, 318/15; G.C.)

eskişeyirden çalgıcılar *dutulur*, muaggaK. (Kütahya, 136/68; G.T.)

cuma günü esgi adeT de goyun *götürülür* gız evine. (Adana-Ceyhan, 326/11; A.Ç.S.)

Doğu Grubu Ağızlarında

bu gonusulup halledildiñden sonra burada bir el *öpülür*. (Kars-Arpaçay-Akyaka, 298/17-18; D.G.E.)

1.2. Alışkanlık-Tasvir

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

avır günlerdê iramâzanda, bayramda, orda *çoğaşılır*. (Isparta-Göhlhisar, 271/12; E.C.)

Doğu Grubu Ağızlarında

ta' ziyede kèhve *verilir*, cigara *verilir*. (Şanlıurfa-Siverek, 120/21; Ö.S. ve B.E.)

2. Benzetme

Bu fonksiyon, bir fiilin ya da hareketin bir özelliğini göz önüne getirerek onunla başka bir şey arasında ortaklık kurar. Benzetme fonksiyonu belirlenirken metin bağlamını esas aldığımız için cümle içindeki diğer unsurlarla olan ilişkisi dikkate alınmıştır.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

tavuğ hasdağı gibi *gırılmış* yani. (Samsun-Alaçam, 4/34; K.F.)

2.1. Benzetme-Tasvir

-(I4)I-

Batı Grubu Ağızlarında

kız kınası gibi olanın da eline kına *yağılıyo*. (Kütahya-Emet, 110/26; Ö.D.)

3. İhtar

Bu fonksiyon fiilin ya da hareketin dikkat çekme, uyarma amacını taşıyan kelimeler içerir.

-(I4)I-

Batı Grubu Ağızlarında

babam da dedi ki : deniz kenarında guyu *gazılmaz*. (Kahramanmaraş, s. 158; C.A.)

apdassız namaza *durulmaz*. (Denizli-Çal, 104/140; K.F.)

cuma vaqTi iş *yapılmaz*. (Isparta-Eğirdir, 7/23; E.D.)

mavi olsun, pembe olsun döl bent alınına bağıyınca da Kırğ gün *çözülme*yecek. (Malatya, 308/8; G.C.)

4. İntizâr

Bu fonksiyonun belirlenmesinde fiilin ya da hareketin beddua anlamı içermesi belirleyici olmuştur.

-(I4)I-

Batı Grubu Ağızlarında

güvendü_ün dallar *gırılış*. (Tokat-Reşadiye, 21/20; Ü.E.)

5. Karşılaştırma

Bir fiilin ya da hareketin karşılaştırma işlevi kazanmasında buna işaret eden “evvel, hindi, ilkin” vb. kelimeler belirleyici olmuştur.

-(I4)I-

Batı Grubu Ağızlarında

ilkîn daha bizden_ evvel güreşler tertib_ *ediliyormuşTu*. (Sakarya, c.2, 15/61; Ö.M.)

hani buranın dünneri gibi çalgı vilan *vurulmazdı*. (Konya-Cihanbeyli, 11/4; P.G.)

5.1. Karşılaştırma-Tasvir

-(I4)I-

Batı Grubu Ağızlarında

eveli atıla giderdik. hindi taŞsile *gidiliyi_*. (Isparta-Göhlhisar, 303/37; E.C.)

esgiden ğarılarla biz şöle çarşaf lar geyellerdi hindi tāriflerde örgü *örülür*. (Antalya-Gündoğmuş, 1a/23; K.E.)

6. Kesinlik

Bir fiilin ya da hareketin kesin olarak yapıldığını veya yapılmadığını göstermektedir.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

cumā günū āşam nişan *atılır*. (Isparta-Göhlhisar, 303/14; E.C.)

dadlı *yapılma*S. borda yapmazlā. (Isparta-Göhlhisar, 305/135; E.C.)

bu cāmi elli yēdide *yapıldı*, biñ doquzyüz elli yēdi de. (Kırıkkale, 4/6; H.A.)

ölü oldu mu selā *verilir*. (Kütahya-Domaniç, 14/1; B.B.)

cumaynan selānın *arasında* da iş *görülmē* evde iş görmezler *esgiler* öleydi. (Samsun-Ladik, 42/112; Ö.A.G.)

Doğu Grubu Ağızlarında

bizde düğün, sünneT, eğlence *yapılmaz* hiÇ. (Iğdır, 240/91; K.A.)

başlıh parası olmadan kız *verilmezdi*. (Şanlıurfa-Siverek, 118/6; Ö.S. ve B.E.)

köyümüz iki yüz sene evvel *gurulmuş*. (Ardahan-Damal, 3/3; E.Y.)

6.1. Kesinlik-Tasvir

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

gelinin geldiğinin ertesi günü, böre'lē *yapılır*, hamur kızartması *yapılır*. (Kütahya-Emet, 102/50; Ö.D.)

oğuluñ önünde *yapılır* bayram. her zaman orda *yapılır*. (Isparta-Göhlhisar, 305/148; E.C.)

bu derenin üzerine selçuklu zamānında om bir tāne kemer köprü *yapılmış*. (Karaman-Ayrancı, 67/16; Y.Ü.)

gelin eve girerken önüne koyun seccadesi *serilir*. (Kütahya-Emet, 101/31; Ö.D.)

fırsız gāvuru buraya yirleşmiş *imiş* burdan bir altı *ay müddeT sürülmüş*. (Mersin-Gülnar, 49/69; Ö.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

ama sīwerek'te üç gün *ottırılır*. üç günden sora da *ottırılması* cayız degil. (Şanlıurfa-Siverek, 120/3; Ö.S. ve B.E.)

7. Sebep Belirtme

Bu fonksiyon, bir fiilin ya da hareketin neden yapıldığını veya yapılmadığını gösterir. Örnekler tespit edilirken metin bağlamının geneli dikkate alınmıştır. Bu sebeple metinde yer alan "diy, için" vb. unsurlar da dikkate alınmıştır.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

ğış aylarında satıcan olur diy orda *yıhanılmazdı*. (Kayseri, 81/28; B.F.S.)

burası çoğ yımmışah *arazı* oğdu için ilk eve lā meza l l l h buruyā *ğazılmış*. (Samsun-Ladik, 7/46; Ö.A.G.)

şindi gar yamadı için sularımız *kesildi*. (Isparta-Şarkikaraağaç, 22/198; T.F.)

evin içine girilmezdi o gış armının kokusundan. (Denizli-Çal, 111/374; K.F.)

sallar yazın gurur, gışın su yükselince de *sökülüp* toplanıyor sayile getiriliyor. (Gaziantep-Şahinbey-Şehitkamil, 25/101; S.H.)

Doğu Grubu Ağızlarında

eger bu haT çekilirise gışın bizim elëtirimiz *kesilmez*. (Adana-Aladağ, 149/20; A.Z.)

7.1. Sebep Belirtme-Kesinlik

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

nişanlı kızlâ vâsa şekê *serpilir*. (Kütahya-Emet, 100/14; Ö.D.)

8. Sınırlama

Bu fonksiyonun tespit edilmesinde zaman ve mekân açısından sınırlama ifade eden “sekiz gün, bir gün” gibi kelimeler etkili olmuştur.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

medinede sekiz gün ibadet *yapılıyor*. (Konya-Ereğli/Belkaya, 5/90; Ç.U.)

bi gûn keşkeK *döülürdü*. (Muğla, 3-15/21; A.A.)

9. Sorgu

Yapılan bir işin ya da hareketin nedenini öğrenmek için karşı tarafa soru sorma anlamı taşıyan ifadeler yer alır.

-(I₄)I-

Doğu Grubu Ağızlarında

adama soracaşsın tuz *katılmış* mi, *katılmamış* mı? (Şanlıurfa-Siverek, 198/350; Ö.S. ve B.E.)

10. Şaşırma

Bu fonksiyonun belirlenmesinde şaşırma ve merak unsuru anlamı taşıyan kelimeler belirleyici olmuştur.

-(I₄)I-

Doğu Grubu Ağızlarında

geca yatıp sabağdan K'ağmış ki padişahun istadugi ev *yapılmış*. (Artvin-Yusufeli/Uşhum, 127/5; T.Z.)

11. Tahmin

Bu fonksiyonun belirlenmesinde, bir fiil ya da hareket hakkında “belki, herhalde” vb. öngörü içeren kelimelerle birlikte “en az, dört beş sefer” gibi kelimeler de belirleyici olmuştur.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

o zaman en az elli tane ev *yıkıldı*. (Adana-Aladağ, 112/26; A.Z.)

dörT sefer mi beş sefer mi ilaç *atılıyô*. (İzmir-Bayındır, 552/201; P.G.)

dörT beş dene davar *kesilir* ö zamanda dün yemene. (Antalya-Kumluca, 2/39; G.Ö.)

ya aşılâ *bozuldu* yakut da insanlâ *bozuldu*. (Kütahya-Emet, 93/7; Ö.D.)

eñ *az* beş *altı* gún davul *dövülür*. (Aksaray, 734/14; D.M.)

iki tâne, üç tâne hayvan *kesülür*. bütün çevre *köyler* ânadın mı. (Çankırı, 56/61; A.Ö.)

Doğu Grubu Ağızlarında

belkim ikki bin tene ev *yapılmış* dağda. (Şanlıurfa-Birecik, 9/182; A.İ.)

allah bîli bízim ev de herhalde bi aya *kede yıkılacağ*. (Şanlıurfa-Siverek, 136/53; Ö.S.ve B.E.)

on beş yirmi tepsiler *düzülür* yani. (Gümüşhane-Kale Köyü, 1/28; G.Ç.)

12. Tasvir

Bir fiilin ya da hareketin anlatımında somutluk kazandırarak zihnimizde canlanmasını sağlar.

-(I₄)-

Batı Grubu Ağızlarında

piriç pilavı *ğazannarnan yapılır*. (Ankara, 16/3; A.H.)

geline oğlana altınlar, paralar *dahılır*. (Isparta-Şarkikaraağaç, 25/138; T.F.)

cenâze ödlünde evinde kefini *biçilir*, kefinenir. (Niğde-İçmeli, 8/20; Y.A.)

şindi motor *unan çekiliya*. (Kastamonu, 66/15; A.E.)

gine *gızıñ* ellêne de esgi *çorap giydirilir*. (Kayseri, 124/2; B.F.S.)

yimekler geldi sofrâ *guruldu*. (Bolu, s. 167; C.A.)

beş *altı* kiluluğ şeker *dökülür* baklıfaya. (Kütahya, 138/143; G.T.)

Doğu Grubu Ağızlarında

o gün gelince yemekler *kazanlarda yapılır*. (Şanlıurfa-Siverek, 112/4; Ö.S. ve B.E.)

burda ekini bir sene önce trağdornan *sürülür*. (Kars, 64/1; E.A.B.)

13. Tespit

Bu fonksiyon belirlenirken cümlede yer alan deneyimler ve gözlemler etkili olmuştur.

-(I₄)-

Batı Grubu Ağızlarında

û *zûman* on iki saatte bi penisilin iğnesi *yapılırdı*. şimdi sekiz saatte bi penisilin iğnesi *yapılıyo*. (Kütahya-Emet, 94/9; Ö.D.)

yalnız düyünde dağım dağana kızım, hediye *verilir*. (Muğla, 3-3/35; A.A.)

esgiden cenazelerde yemek *şimdiki* gibi hazır yemek *verilmezdi*. (Konya-Cihanbeyli, 29/15; P.G.)

abov ordan orıya gelinciye *ğadar* dünya *ğadar* para *döküldü*. (Hatay-Dörtyol, 30/25; Y.S.)

Doğu Grubu Ağızlarında

çiköfte şey ekmeksiz yendiği zaman daha çok *yenilir*. (Şanlıurfa-Siverek, 187/145; Ö.S. ve B.E.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

şu andaki yapılan düyünlerin yüzde doksani rezalet için *yapiliyo* diğer en az yüzde yirmisi da boşanmak için *yapiliyo*. (Rize-Çamlıhemşin, 211/964; S.E.)

13.1. Tespit, Farkına Varma

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağzlarında

üryalarında bi sahar eşşek kesersen bu defne *açılıye*. (Tokat-Reşadiye, 1/18; Ü.E.)

zaten gezek gışın daha çok *yapılıyo*. (Kütahya-Aslanapa, 81/59; Y.Ö.)

şintiki gelinneri bi sefer *buyurulur* ikinciye *buyrulmaS*. (Eskişehir, 2-22/38; D.F.)

önceden yapıp dübeKlede *dövülürdü*. şimdi öyle yoğ. (Balıkesir, 2-6/120; M.H.K)

Doğu Grubu Ağzlarında

otuz beş otuz altı köw çarşamba günü oriya toplanırdı ki gümüşhânada öle bi pazar *görülmemişt*. (Gümüşhane-Kale Köyü, 14/29; G.Ç.)

Kuzeydoğu Grubu Ağzlarında

eski insanla çok güçlü şindiki gibi değil şimdi ufuşsen *devrildak*. (Rize-Çamlıhemşin, 4/434; S.E.)

14. Yakınma

Bir fiil ya da hareket hakkında hoşnutsuzluk bildiren ifadeler içerir.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağzlarında

yani hükümeti kötülemek istemeyon belki şeydir ama söyleyem; yedek öğretmen *veriliyo*, asil öğretmen *verilmeyo*. (Kütahya-Emet, 98/33; Ö.D.)

on bir on iki sene oldu öleli adam öleli ha bir mevlüt Tâ okudalım dedileridi *okutulmadı*. (Antalya-Serik, 12/46; K.M.)

hindi akrıba *unutuldu*. hani arenmēyo hindi o gıdā. (Isparta-Göhlhisar, 331/86; E.C.)

Doğu Grubu Ağzlarında

telezon çıktı, dünya *bozuldu*. (Diyarbakır-Bismil, 117/20; B.A.)

15. Yetkinlik, Elverirlik

Yetkinlik, elverirlik fonksiyonun belirlenmesinde fiilin ya da hareketin gerçekleşmesine imkân tanındığını gösteren kelimeler etkili olmuştur.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağzlarında

hükümet tarafından gadi *tāyin edilmiş*. (Uşak, I-49/59; G.G.)

Doğu Grubu Ağzlarında

yavuz selimin emriyle şahin çalesi *yapılmış*. (Bitlis-Ahlat, 12/310; E.S.)

15.1. Yetkinlik, Elverişlik-Alışkanlık

-(I₄)l-

Batı Grubu Ağızlarında

lavantadan mäsela sabun *yapılıyor*, kolonyo *yapılıyor*, girem *yapılıyor*, ondan sonra loğum *yapılıyor*. (Isparta-Keçiborlu, 23/58; Ş.K.)

burda arpa, bũday, pağlagillernen *geçinilir*. (Çankırı, 5 /7; A.Ö.)

burda _mi. burda ekseri bũday *ekilür*, hē. (Çankırı, 15/3; A.Ö.)

15.2. Yetkinlik, Elverişlik-İhtar

-(I₄)l-

Batı Grubu Ağızlarında

allah'tan başgasına secde *yapılmaz* hemşerim. (Kırıkkale, 30/13; H.A.)

15.3. Yetkinlik, Elverişlik-Sebep Belirtme

-(I₄)l-

Batı Grubu Ağızlarında

ğudreti olan mal kēser yēmeK *verilir*. (Antalya-Kumluca, 18/44; G.Ö.)

dũn olacā gün başlar āğşamdan yemegler, bilmem _ney. iyer adam zengin _ise yemekli *yapılır*. (Çankırı, 91/46; A.Ö.)

hēkez gelsin deye dibek *dövülũ*. (Denizli-Babadağ, 7/18; K.I.)

15.4. Yetkinlik, Elverişlik-Tasvir

-(I₄)l-

Doğu Grubu Ağızlarında

yũnden kazağlar *örülür*, yũnden kēçeler *yapılır*. (Şanlıurfa-Siverek, 250/263; Ö.S. ve B.E.)

Anadolu Ağızlarından Tespit Edilen -(I₄)l- Ekinin Dönüştürücü Çatı ile İlgili Örnekleri

1. İntizar

Bu fonksiyonun belirlenmesinde fiilin ya da hareketin beddua anlamı içermesi belirleyici olmuştur.

-(I₄)l-

Batı Grubu Ağızlarında

yav dedim benim burnum *sürtülsün* istanbulu görmeyen ben burda çalışamaycān dedim. (Antalya-Gündoğmuş, 25a/14; K.E.)

2. Kesinlik

Bir fiilin ya da hareketin kesin olarak yapıldığını veya yapılmadığını göstermektedir. Bu fonksiyonun belirlenmesinde günler ve tarihler de etkili olmuştur.

-(I₄)l-

Batı Grubu Ağızlarında

üç gün orda herbettik. üç günün sönja geri çekildük. (Kastamonu, s. 43; C.A.)

Doğu Grubu Ağızlarında

ondan sora urus çekildi bu melmeketden. (Erzurum, 548/11; C.A.)

2.1. Kesinlik-Tasvir

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

vâli kemüğün üsünde yazıyı görünce oğumuş ve yahudunun tarlasından çekilmiş tarlasını yahudiya bırakmış. (Çankırı, s. 97; C.A.)

3. Sebep Belirtme

Bu fonksiyon, bir fiilin ya da hareketin neden yapıldığını veya yapılmadığını gösterir. Metin bağlamında işlev odaklı yaklaşımı esas aldığımız için bu fonksiyonun belirlenmesinde de diğer fonksiyonlarda olduğu gibi örnekler mevcut olduğu cümle içerisinde verilmiştir.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

millet uraya yığıldı namaz gılmak için. (Bolu, s. 167; C.A.)

neşebi ayrı olunca bizinkinler çekilmişler. (Isparta-Göhlhisar, 294/60; E.C.)

bënim gâlbim_öldündan yoruluyom yoruldum. (Antalya-Gündoğmuş, 20a/28; K.E.)

ödan kökudan bubamın âkaşına takıldık geldik borë. (Muğla-Yatağan, 11/21; A.A.Ş.)

Doğu Grubu Ağızlarında

tabi hazırlıklar yapmışlar göçmen gelecek diye. geçici olarak camiye yayıldık. (Elazığ-Kovancılar, 1/58; D.M.)

rusun geldiğini rusun basdığını heber almış asger geri çekilmiş. (Bitlis-Ahlat, 2/398; E.S.)

4. Tahmin

Bu fonksiyonun belirlenmesinde, bir fiil ya da hareket hakkında "belki, herhalde" vb. öngörü içeren kelimelerle birlikte "en az, dört beş sefer" gibi kelimeler de belirleyici olmuştur.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

belki de öreTmen olcâdım. ya da atılırdım almanyıya bi yere. (Isparta-Göhlhisar, 278/125; E.C.)

5. Tasvir

Bir fiilin ya da hareketin anlatımında somutluk kazandırarak zihnimize canlanmasını sağlar.

-(I₄)I-

Batı Grubu Ağızlarında

bilalın ezenini duyunca herkeS halk yığılmış. (Konya-Ereğli/Belkaya, 3/250; Ç.U.)

elimizi goynumuza soğdük beyimnen *dikildik*. (Eskişehir, 27/26; D.F.)

sıraylan seKiz_on gişi *dikildik* başına; bi sēn vurusun, bi_ben vurürüm. (Sakarya, c.2, 26/227; Ö.M.)

duā olduğdan sona *dizililler* asgeller, işde haşlığ gollar goyan_olursa. (Ankara, 6/31; A.H.)

epey bi gitdikden sōna pātişah *yorulmuş*. (Uşak, I-64/33; G.G.)

Doğu Grubu Ağızlarında

atnan ben burda *tikilirim* atın üstündeyim. (Gümüşhane-Kale Köyü, 7/60; G.Ç.)

faKır yaşlı bir_adam birgün allahın_önünde *eğilir*. (Muş, 30/1; Ö.Ş.)

patşahın etegini öperek geri *çekildi*. (Van, s. 31; C.A.)

çoluğ çocuğ o gaşın dibine *yığıldı*. (Kars, 18/32; E.A.B.)

Aşağıdaki tablolarda Anadolu ağızlarından Edilgen çatı ve Dönüslü çatı için tespit edilen -(I₄)I- ekinin işlevlerine göre kullanımı verilmiştir.

Edilgen Çatı

Tablo 1. -(I₄)I- Ekinin Ağız Grupları ve İşlevlerine Göre Kullanımı

Ekler	İşlevleri	BGA.	DGA.	KGA.
-(I ₄)I-	Alışkanlık	+	+	
	Alışkanlık-Tasvir	+	+	
	Benzetme	+		
	Benzetme-Tasvir	+		
	İhtar	+		
	İntizâr	+		
	Karşılaştırma	+		
	Karşılaştırma-Tasvir	+	+	
	Kesinlik	+	+	
	Kesinlik-Tasvir	+	+	
	Sebepl Belirtme	+	+	
	Sebepl Belirtme-Kesinlik	+		
	Sınırlandırma	+		
	Sorgu		+	
	Şaşırma		+	
	Tahmin	+	+	
	Tasvir	+	+	+
	Tespit	+	+	+
	Tespit, Farkına Varma	+	+	+
	Yakınma	+	+	
	Yetkinlik, Elverirlik	+	+	
	Yetkinlik, Elverirlik-Alışkanlık	+		

	Yetkinlik, Elverirlik-İhtar	+		
	Yetkinlik, Elverirlik- Sebepl Belirtme	+	+	
	Yetkinlik, Elverirlik- Tasvir		+	

Dönüflü Çatı

Ekler	İfllevleri	BGA.	DGA.	KGA.
	İntizar	+		
	Kesinlik	+	+	
	Kesinlik-Tasvir	+		
	Sebepl Belirtme	+	+	
	Tahmin		+	
	Tasvir	+	+	

Sonuç

Türk dilinin ekleşme sistemini esas almadan yapılan ikili ek sınıflamasında, eklerin işlevleri/fonksiyonları dikkate alınmayarak şekle dayalı bir yaklaşım benimsenmiştir. Bu durum da çatı eklerinin sınıflandırılmasında ve eklerin işlevlerinin ortaya konmasında sorun teşkil etmektedir. Gelenekçi anlayışta çatı ve çatı eklerinin işlenişi birbirine benzerlik göstermektedir. Araştırmacıların edilgen çatı ve dönüflü çatı için ortak oldukları nokta fiilin özne ve nesne arasında ilişki kurması ve kullanılan ekler hususundadır. Ancak bu durum Morfofonetik¹ benzerlik neticesinde değerlendirilen -(I4)l- ekinin fonemik farklarının göz ardı edilmesine yol açmıştır. Ekin cümledeki kullanımına göre işlevini değiştirdiği bir gerçektir. Dilimizin ekleşme sistemi içerisinde, ek görevdir ve bu görevini de kelimelere eklenip belirli kurallar dâhilinde karşıtlık ilişkisi içinde kazanır. Dolayısıyla edilgen çatı ve dönüflü çatı için kullanılan -(I4)l- ekini birbirinden ayırabilmek için cümle içerisindeki işlevi esas alınmalıdır. Bu çalışma çatı eklerinin şekle bağlı tespitlerine dayanan anlayıştan ziyade, ekleşme düzenindeki fonksiyonlarını esas alan bir çalışma niteliğindedir. Söz konusu edilgen çatı ve dönüflü çatı eklerinin fonksiyonları tayin edilirken cümle içindeki diğer ek ve kelimelerle ilişkisi göz önünde bulundurulmuştur. Anadolu ağızları ile ilgili yapılan bu çalışmada bir şeklin birden fazla fonksiyonu icra ettiği ve zengin bir işleve sahip olduğu görülmektedir. Çatı eklerinin fonksiyonları tayin edilirken üst fonksiyonlardan alt fonksiyonlara inildikçe netlik kaybolmakta bu durum da şahsi bir değerlendirmeye sebep olmaktadır. Dolayısıyla fonksiyonların bakışa göre değişkenlik gösterebileceğini söylemek gerekir. Çalışmada edilgen çatı kategorisine ait fonksiyon incelemesinde on beş (15) tane ana fonksiyon bulunmaktadır. Bunlar alışkanlık, benzetme, ihtar, intizâr, karşılaştırma, kesinlik, sebep belirtme, sınırlandırma, sorgu, şaşırma, tahmin, tasvir, tespit, yakınma, yetkinlik, elverirlik fonksiyonundaki çatı ekleridir. Dönüflü çatı kategorisine ait ise beş (5) tane ana fonksiyon tespit edilmiştir. Bunlar, intizâr, kesinlik, sebep belirtme, tahmin, tasvir.

Kaynakça

Abaz, A. (2004). *Çorum-İskilip ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.

¹ Morfofonetik: Ekleşme dizisinde fonksiyonları karşılayan ses değerleri ve bunların diziliş ilişkisi.

- Ak, Z. (2020). *Adana İli Aladağ İlçesi Ağız İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Akar, A. (2013). *Muğla ve Yöresi Ağızları (Gramer-Metin-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akca, H. (2012). *Ankara İli Ağızları*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Atabay, N. vd. (1983). *Sözcük Türleri*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Aydoğdu, Ö. (2011). *Çankırı İli ve Yöresi Ağızları*. Doktora Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Ayduttu Çevik, S. (2022). *Ceyhan İlçesi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Başdaş, C. (2006). *Türkçede Üçüncü Grup (Ara) Ekler*. I. Uluslararası Türk Dünyası Kültür Kurultayı Bildirileri- 6-27 Eylül 2006, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 400-406.
- Başkan, A. (2012). *Bismil Ağzı (İnceleme-Metinler-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Diyarbakır: Dicle Üniversitesi.
- Bayraktar, F. S. (2000). *Kayseri Merkez İlçe Ağzı (Metin-Gramer-Sözlük)*. Doktora Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Bekar, B. (2011). *Kütahya Domaniç Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Bilyaz, B. (2019). *Kocaeli Kandıra Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi.
- Boz, E. (2016). *Türkçe Ek Tasnifinde İki Aykırı Yöntem: İndirgeyici ve Çoğaltıcı Tasnif*, Türk Dilinde Eklerin Sınıflandırılması Sempozyumu, İstanbul.
- Caferoğlu, A. (1994). *Anadolu Ağızlarından Toplamalar (Kastamonu, Çankırı, Çorum, Amasya, Niğde İlbaylıkları Ağızları, Kalaycı Argosu ve Geygelli Yürüklerinin Gizli Dili)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 82.
- Caferoğlu, A. (1995). *Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler (Van, Bitlis, Muş, Karaköse, Eskişehir, Bolu ve Zonguldak İlleri Ağızları)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 591.
- Caferoğlu, A. (1995). *Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler (Niğde, Kayseri, Kırşehir, Yozgat, Ankara Vilâyetleri ile Afşar, Saçıkara ve Karakoyunlu Uruklarının Ağızları)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 585.
- Çavga, U. (2020). *Konya Ereğli İlçesi Belkaya Ağzı (Ses Bilgisi-Şekil Bilgisi-Metinler Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Delice, İ. (2000). *Türk Lehçe ve Şivelerinde Fiil Çatılarının İşlenişi Bağlamında Yeni Bir Yaklaşım Denemesi*. Ahmet Yesevi Üniversitesi, III. Uluslararası Türkoloji Kongresi.
- Delice, İ. (2000). *Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi Denemesi*, Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 24, Sivas.
- Demirkaya, G. E. (2021). *Kars Arpaçay ve Akyaka Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Kars: Kafkas Üniversitesi.
- Doğan, M. (2012). *Aksaray ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Doğan, M. (2018). *Kovancılar Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.

- Doğru, F. (2017). *Eskişehir İli Manav Ağızları*. Doktora Tezi. Eskişehir: Eskişehir Osmangazi Üniversitesi.
- Emre, A. C. (1945). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Elbir, D. (2011). *Eğirdir ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Erbaşı, Y. (2019). *Ardahan İli Damal İlçesi Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Edirne: Trakya Üniversitesi.
- Ercilasun, A. B. (1983). *Kars İli Ağızları –Ses Bilgisi-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayın No.: 29.
- Erdem, M. D. ve Kirik, E. (2011). *Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları*. Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Valiliği Yayın No: 11.
- Ergin, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Basım Yayım Tanıtım.
- Ertekinoglu, S. (2015). *Ahlat Ağzı*. Doktora Tezi. İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Eryiğit, C. (2014). *Göhlisar Ağzı (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Gök, Ç. (2019). *Gümüşhane İli Kale Köyü ve Civarı Köylerinin Ağız İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Grunina, E. (2000). *Fiil Çatısı Üzerine*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1997, s. 195-213.
- Gülensoy, T. (1988). *Kütahya ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 536
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Gülseren, C. (2021). *Malatya İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük-Dizinler)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 737.
- Gülsevin, G. (1997). *Eski Anadolu Türkçesinde Ekler*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 673, Ankara.
- Gülsevin, G. (2020). *Uşak İli Ağızları (Dil Özellikleri-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürsoy Naskali, E. (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*. Ankara: TDK Yay.:667.
- Güzel, Ö. (2019). *Antalya İli Kumluca İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Haşimi, A. (2016). *Kırıkkale İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi.
- Hengirmen, M. (2006). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayın Evi.
- Kalay, E. (1998). *Edirne İli Ağızları (İnceleme-Metin)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 694.
- Kanaç, I. (2010). *Denizli'nin Babadağ İlçesi Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi.
- Kanık, E. (2021). *Antalya İli Gündoğmuş İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.

- Karahan, L. (2014). *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 630.
- Karakaya, M. (2022). *Antalya İli Serik İlçesi ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Antalya: Akdeniz Üniversitesi.
- Kayılan, F. (2018). *Çal ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi.
- Kemik, F. (2019). *Alaçam (Samsun) Ağzı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Kocakerim, H. F. (2014). *Gaziantep Şahinbey Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Koç, A. (2021). *Iğdır İli Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Doktora Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Korkmaz, Z. (1992). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 35.
- Korkmaz, Z. (2019). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmazıyığıt, A. (2010). *Çayıralan ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Kürüm, M. (2021). *Bayburt ve Yöresi Ağızları (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Doktora Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Mutlu, H. K. (2008). *Balıkesir İli Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük-İndeks)*. Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Ordu, A. (2019). *Gülner Ağzı (Giriş-İnceleme-Metinler-Dizin)*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Öçalan, M. (2004). *Sakarya İli Ağızları*. Doktora Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Özçelik, S. (1997). *Urfa Merkez Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 666.
- Özçelik, S. & Boz, E. (2009). *Siverek Merkez Ağzı (Dil İncelemesi-Metinler-Sözlük)*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Özgül, A. G. (2020). *Ladik (Samsun) Ağzı*. Doktora Tezi. Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Özmen, Ş. (2007). *Muş Merkez Ağzı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Öztürk, D. (2008). *Kütahya Emet Yöresi Ağzı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Pehlivan, G. (2019). *İzmir İli Bayındır İlçesi Ağzı*. Doktora Tezi. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Polat, F. (2000). *Şavşat ve Yöresi Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Polat, G. (2019). *Cihanbeyli Ağızları*. Yüksek Lisans Tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Sariahmet, E. (2018). *Rize Çamlıhemşin Ağzı*. Yüksek Lisans Tezi. Rize: Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi.

- Şakirova, K. (2019). *Keçiborlu Ağızı (Giriş-İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Şavklı, A. (2015). *Senirkent Ağızı (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Tezcan, F. (2019). *Şarkikaraağaç Ağızı (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Topaloğlu, A & Gürlek, M. (2016). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Turan, Z. (2006). *Artvin İli Yusufeli İlçesi Uşhum Köyü Ağızı*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 862.
- Turan, Z. (2018). *Türk Dilinin Eklerini Sınıflandırmanın Esasları*. *Türkbilig*, (35), 97- 110.
- Ünal, E. (2010). *Reşadiye Yöresi Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep: Gaziantep Üniversitesi.
- Üstünova, K. (2012). *Geçişlilik-Geçişsizlik Nitelikleri Değişken Olabilir Mi?*, *Turkish Studies*, 7(2), 7-14.
- Vardar, B. (1980). *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları. Ankara: Sevinç Basımevi.
- Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yayınları.
- Yavaş, Ö. (2009). *Kütahya Aslanapa ve Yöresi Ağızı*. Yüksek Lisans Tezi. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi.
- Yazıcı, S. (2006). *Dörtüyl Ağızı*. Yüksek Lisans Tezi. Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Yıldırım, A. (2004). *Niğde İli İçmeli Kasabası Ağızı*. Yüksek Lisans Tezi. Kayseri: Erciyes Üniversitesi.
- Yıldırım, Ü. (2007). *Ayrancı (Karaman) Yöresi Ağızları (İnceleme-Metinler-Sözlük)*. Yüksek Lisans Tezi. Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Yılmaz, M. (2006). *İscehisar ve İhsaniye Ağızı*. Yüksek Lisans Tezi. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Yılmaz, S. (2013). *Gösterenleri Aynı Gösterilenleri Farklı Fiillere Yönelik Bir İnceleme*. *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları*, 8(1), 2875-2894.
- Yücel, B. (2011). *Türkiye Türkçesinde Fiil Çatıları*. Ankara: Türk Gramerinin Sorunları Toplantısı II, Türk Dil Kurumu Yayınları.